

ONA TILI VA ADABIYOT FANLARI RIVOJINI TA'MINLANISHINING USTVOR VAZIFALARI VA FANDAGI YUTUQLAR

Shodmonova Sayyora Rahmonaliyevna

Namangan viloyati To'ra'qo'rg'on tumani 49-sonli maktabning
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Dars jarayonlariga o'quvchilarni qiziqтира olish maqsadida ta'limiy o'yinlar va boshqotirmalarni mavzuga mos tanlab olish, mashg'ulotlar jarayonida har bir o'quvchi bilan yakka yoki guruhlarda ishlash dars samaradorligini shirazi.

Kalit so'zlar: Taraqqiyot, ilm, ma'rifat, umumbashariy, ilmiy-nazariy, ta'limiy o'yinlar, texnologiya, istiqbol.

*“Bilimli biladi bilim hurmatin,
Bilimsiz ne bilgay bilim qiymatin”
(Yusuf Xos Xojib)*

Har qaysi xalqning ona tili va adabiyoti uning milliy ruhi va o'zligining madaniy-ma'rifiy olami, milliy g'oyasining asosi hisoblanadi. Hozirgi tez o'zgariyotgan globalashuv davrida o'zbek tili va adabiyotining o'ziga xos betakror xususiyatlari, tarixiy taraqqiyoti, uning bugungi holati va istiqboli bilan bog'liq masalalarni chuqur o'rganish, bu borada olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlari samaradorligini kuchaytirish, ta'lim-tarbiya tizimining barcha bo'g'inlarida o'zbek tili va adabiyot fanini o'qitishning hamda ushbu soha bo'yicha yuqori malakali kadrlar tayyorlashning sifatini tubdan oshirish davr talabi. Bugungi kunda ona tili va adabiyotimiz rivoji, uning o'qitilishi bilan bog'liq vazifalar quyidagilardan iborat:

• *O'zbek tili va adabiyotini, uning o'ziga xos xususiyatlari, ilmiy-nazariy, falsafiy-estetik asoslarini, zamonaviy ta'lim texnologiyalarini chuqur o'zlashtirgan pedagoglarni tayyorlash;*

• *Ilmiy, badiiy va boshqa sohalardagi adabiyotlarni o'zbek tilidan ingliz va boshqa horijiy tillarga tarjima qilishni biladigan o'quvchilarni tayyorlash;*

• *O'quvchi yoshlarni, o'zbek tili va adabiyotining boy imkoniyatlaridan foydalanib, Vatanga muhabbat, do'stga sadoqat, umumbashariy qadryatlarga hurmat ruhuda, keng dunyoqarashga ega bo'lgan va mustaqil fikrlaydigan yetuk insonlarni tarbiyalash;*

Dars davomida zamonaviy ta'lim texnologiyalari va usullardan foydalanib dars berish talab etiladi.

Hozirgi zamon ta'limining asosiy maqsadlaridan biri o'quvchi shaxsini rivojlantirishdir. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalar qo'llanganda, o'quvchilar

qiziqishini ortishiga, bilimlarni ko`nikmaga aylanishiga, bilim sifat – samaradorligining oshishiga sabab bo`lmoqda.

Texnologiyani qo`llanishi–amaliy mashg`ulotlar, seminar, suhbat-munozara shaklidagi darslarda yakka tartibda, kichik guruh va jamoa shaklida foydalanishi mumkin.

Mashg`ulotda foydalaniladigan vositalar. O`quvchi dars jarayonida mustaqil o`qishlari, o`rganishlari va o`zlashtirib olishlari uchun mo`ljallangan tarqatma materiallar (o`tilgan mavzu yoki yangi mavzu bo`yicha qisqa matnlar, suratlar) Mashg`ulotlarni o`tkazish tartibi:

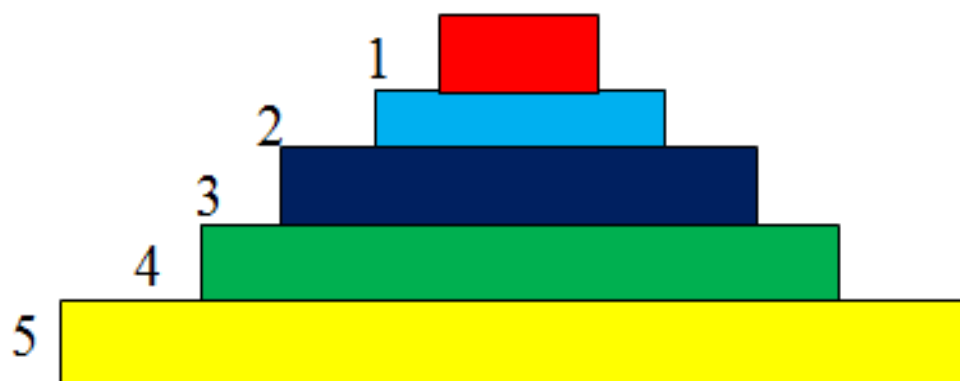
Ushbu texnologiya bir necha bosqichda o`tkaziladi:

- O`quvchilar kichik guruhlariga ajratiladi;
- O`quvchilar darsning maqsadi va tartibi bilan tanishtiriladi;
- O`quvchilarga mustaqil o`rganish uchun mavzu bo`yicha matnlar tarqatiladi;
- Berilgan matnlar o`quvchilar tomonidan yakka tartibda mustaqil o`rganiladi;
- Guruhlar tashkillanib, hamkorlikda ishlash va bir-birini hurmat qilish g`oyalari ham singdiriladi.

Ta`limiy o`yinlardan namunalar keltiramiz:

“Zinama-zina”

Sinf o`quvchilari ikki guruhga ajratiladi. O`tilgan mavzular bo`yicha savollar tuziladi. Qaysi guruh savollarga javob bersa zinalardan tepaga ko`tariladi. (ona tili va adabiyot darslarida foydalanish mumkin)

“Marra sari olg`a”

Yozuv taxtasiga ushbu ko`rgazma ilinadi. Marraga borish uchun ikki yo`l bor. Birinchi yo`lda savollar oson, lekin yo`l uzoq. Ikkinchi yo`lda savollar qiyin, lekin yo`l yaqin. Qaysi o`quvchi marraga tez borsa oldindan tayyorlab qo`yilgan rag`batni oladi.

1. "Vaqt" she'rining muallifi kim?
2. Adabiyot o'z ichiga qaysi turlarni oladi?
3. G'azal qanday turlarga bo'linadi.

“Fan kabeniti”

Olmoshlarning turi qatnashgan gaplar beriladi. Qaysi fanga tegishli bo'lsa o'sha fanga gapni to'g'ri biriktiriladi.

Hamma saflansin.	Jismoniy tarbiya
Yer o'z o'qi atrofida aylanadi	Geografiya
Har kim bepul bilim olish huquqiga ega.	Xuquq
To'rtburchakning nechta burchagi bor	Geometriya
Kimning qilichiga “Kuch adolatda” deb yozilgan?	Tarix

“Mening fikrim yagona emas”

O'quvchilarni adabiyot darslarida o'z fikr-mulohazalarini yozma va og'zaki bayon etishga o'rgatish maqsadida quyidagi she'riy parchalarni kichik guruhlariga tarqatamiz.

1-guruh

*Bilim boyligiga to'ymaydi odam,
Kamaymas boshqaga qancha bersa ham.
Olamda bilimdir ganji bebaho,
Kim bilim egasi – o'sha podsho.*

2-guruh

*Harchand o'qibsana – bilimdonsan,
Agar amal qilmading, nodonsan.*

*Ustiga kitob ortilgan eshak, -
Na olim va na donodir beshak.*

3-guruh

*Ilm oqar suvga kema bo`ladi,
Kemada ilmi suza biladi.
Ilmga oshno bo`lganing zamon,
Kemasiz ham suvdan o`lasan oson.*

Ushbu parchalarda ilgari surilgan g`oyalarni guruh vakillari izohlab, sharhlab berishadi.

Sinf o`quvchilarini kichik guruhlarga bo`lamiz. Har bir guruh uchun quyidagi so`zlarni tarqataman, o`quvchilar berilgan so`zlarni ma`nolarini topish musobaqasini o`tkazishadi. Buni uchun 9-sinfda adabiyot fanidan “Alpomish” dostonidagi so`zlardan foydalanamiz.

Burumidan – soch tutami,
Poyim – fahm, ma`no,
Chuvda – bo`yin sirtidagi yo`g`on tomir,
Quvonchiq - tutqanoq,
Qutbi zamon – zamonasining avliyosi,
Kulaband – yechilmaydigan qilib boylangan,
Shopirib – katta qadam tashlab,
Ang – sodda bo`sh.

“Eslab qol”

Abdulla Qahhorning 7-sinfda “O`g`ri” hikoyasini o`tib matn ustida ishlanganda quyidagi usuldan foydalanamiz. O`quvchilar kitoblarini olib qo`yadi va hikoyada ho`kiz topilishi uchun ketgan barcha poralarni sinf daftariga yozadi. Qaysi o`quvchining eslab qolish qobiliyati kuchli ekanligini aniqlaymiz.

Yarim qop jiyda, uch yelpish tovoq jo`xori, ikki kalava ip, uchta tovuq, yuzta tuxum, bitta kulangir, bitta farangi tovuq, uch so`m pul.

Abdulla Qahhorning “O`g`ri” hikoyasida qaysi maqollardan foydalanilgan?

Tekinga mushuk oftobga chiqmaydi.

Quruq qoshiq og`iz yirtar.

Berganga bitta ham ko`p, olganga o`nta ham oz.

Uni begum deguncha, kishining beli sinar.

O`ynashmagin arbob bilan, seni urar har bob bilan.

O`quvchilarning badiiy asarlarni o`qishi, matnlarga qarab qaysi hikoyadan olinganini darhol anglashi uchun quyidagi musobaqa usulidan foydalanamiz. Bir tarafga darsliklardagi hikoyalardan parcha keltiramiz, bir tarafga hikoyalar nomini yozamiz. O`quvchilar hikoyalarning to`g`ri nomlarini birlashtirishadi.

... *Kasalxonaga yaqinda tushgan Mirrahimov, jikkakkina kishi, o`ziga juda ham katta ko`k xalatga burkanib, yengchadan boshini chiqarib turgan sichqondek derazadan ko`chaga qarab o`tirgan edi... “Ming bir jon “*

...*Mulla Norqo`zi har kuni bozordan qaytib samovorga chiqadi va ko`ngli tortgan odamlarni atrofiga to`plab, yarim kechagacha shariyatdan yuz o`girgan xotinlar to`g`risida shunday vaysab o`tiradi... ”Mayiz yemagan xotin”*

...*Yaqin ikki haftadan beri ko`z ochirmayotgan kuzak shamoli yaydoq daraxtlar shoxida chiyillaydi, h`uvillaydi, tomlarda vishillaydi, yopiq eshik va darchalarga bosh urib uf tortadi... “Dahshat”*

Ona tili darslarida ayrim usullardan foydalanib ko`ramiz.

“So`z sehri” usuli.

Bu usuldan o`tilgan mavzuni so`rashda yoki yangi mavzuni mustahkamlashda foydalanamiz. Masalan: 6-sinfda “Fe`l” mavzusini o`rganishda Zulfiyaning “Xalqinga aytar so`zlarim” she`ridan foydalanamiz. Buning uchun she`r monitorida ko`rsatiladi. O`quvchilar she`rdagi fe`l va uning shakllarini aniqlashadi.

O`zing tashna etding, o`zing suv tutding,

Qalbidagi sahrom, daryomsan, xalqim.

Seni seva-seva men boyib ketdim,

Dunyo ichra topgan, dunyomsan xalqim.

Yoki quyidagi hadislardan havola qilamiz va undagi qo`shimchalarni aniqlaymiz.

“**Ilm egallang!** Ilm sahroda do`st, hayot yo`llarida tayanch, yolg`izlik damlarida yo`ldosh, baxtiyor daqiqalarda rahbar, qayg`uli onlarda madadkor, odamlar orasida zeb-u ziynat, dushmanlarga qarshi kurashda quroldir”

“So`z ko`rki maqol” usuli.

Bunda o`qituvchi yoki iqtidorli o`quvchilardan biri maqollar topib keladi o`quvchilar davomini topadi, topolmagan guruh maqollarni sharhlaydi.

Ola qarg`a qag` etdi, *o`z vaqtini chog` etdi.*

Daryo suvin bahor toshirar, *odam qadrin mehnat oshirar.*

Yaxshi otga bir qamchi, *yomon otga ming qamchi.*

1-guruhga:

Gap. gapdon, gaplash, gapir, gapni, sergap...

Aql, aqlli, aqlsiz, aqlga, aqlni, beaql...

2-guruh:

Xabar, xabarsiz, xabardor, bexabar, xabarni...

Ilm, ilmsiz, ilmi, ilmni, imldan...

3-guruh:

Ulug`, ulug`vor, ulug`lik, ulug`la...

Ish, ishchi, ishla, ishsiz, ishchan, ishli...

Faollikka undovchi, mavzuga qiziqtiruvchi mazkur usullardan dars mavzusiga mosini tanlab qo`llash maqsadga muvofiq.

O`zing tashna etding, o`zing suv tutding,

Qalbimdagi sahrom, daryomsan, xalqim.

Seni seva-seva men boyib ketdim,

Dunya ichra topgan, dunyomsan xalqim.

Yoki quyidagi hadislardan havola qilamiz va undagi qo`shimchalarni aniqlaymiz.

“Ilm egallang! Ilm sahroda do`st, hayot yo`llarida tayanch, yolg`izlik damlarida yo`ldosh, baxtiyor daqiqalarda rahbar, qayg`uli onlarda madadkor, odamlar orasida zeb-u ziynat, dushmanlarga qarshi kurashda quroldir”

Faollikka undovchi, mavzuga qiziqtiruvchi mazkur usullardan dars mavzusiga mosini tanlab qo`llash maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Adabiyot 9-sinf darsligi Toshkent 2019

2. Adabiyot xrestomatikasi Toshkent "O'qituvchi" 1990

3. Sitora Qobilova Ona tili mukammal qo'llanma Toshkent "Yangi kitob" 2019.

